

לו, היתה חייבת מיתה, דְּבַתִּיב (דברים כב כ-כא) 'אִם אָמַת הִיָּה
 הַדְּבָר וגו' הִיָּה לא נִמְצָאוּ בתולים לְנַעֲרָה, וְהוֹצִיאָה אֶת הַנַּעֲרָה וגו'
 אֶל פֶּתַח בֵּית אֲבִיהָ וְסָקְלוּהָ אֲנָשִׁי עִירָה בְּאֲבָנִים וּמָתָהּ. מתרצת
 הגמרא: אָמַר רַבָּא, אָמַר קְרָא (שם כב יט) 'וְעָנְשׂוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף
 וְנָתְנוּ לְאָבִי הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיאָה שֵׁם רַע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל, הִרִי
 פִּירְשָׁה הַתּוֹרָה שְׁעוֹנָשׁ מֵאָה כֶּסֶף הוּא עַל שֵׁם רַע שְׁהוֹצִיאָה, ולא על
 כַּךְ שֶׁרָצָה לַגְרוֹם לָהּ מִיְתָה.
 שְׁנֵינוּ בְּמִשְׁנָה: וְכֵן מְצִינוּ שְׁלֹא נִתְחַתֵּם גֹּזֵר דִּין וְכוּ' עַל אֲבוֹתֵינוּ
 בַּמְדַּבֵּר אֵלָּא עַל לְשׁוֹן הֶרַע, שְׁנֵאֲמַר לְגַבִּי חֹטֵא הַמְּרַגְלִים (במדבר יד
 כב) 'וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי'.
 מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: מָמָא - מִנֵּין לֵנו שֶׁהֲטַעַם שְׁנַתְּתֵם גֹּזֵר דִּינֵם שֶׁל
 יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהַכְנִס לְאַרְץ הוּא מַחְמַת חוֹמְרָתוֹ שֶׁל חֹטֵא לְשׁוֹן הֶרַע,
 דְּלִמָּא דְאַבְתִּי לֹא מִלָּא סָאָתָן - שְׁמָא הֲטַעַם שֶׁלֹּא נִעְנְשׂוּ עַד חֹטֵא
 זֶה הִיָּה מַחְמַת שְׁעִרְיִין לֹא הִתְמַלְאָה מִדַּת עוֹנוֹתֵיהֶם, וּבַחֲטָא זֶה
 הִתְמַלְאָה הַמְּדָה וְהִיוּ רַאיוּיִם לְעוֹנָשׁ זֶה. וּמוֹכִיחָה הַגְּמָרָא שֶׁכֵּךְ הִיא
 הַהֲנַגְּהָ, דְאַמַּר רַב הַמְּנַנְא, אִין הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִפְרַע מִן
 הָאָדָם, לְהַעֲנִישׁוּ עַל חֲטָאיו, עַד שֶׁתְּתַמְלֵא סָאָתָן בְּעוֹנוֹת הַרְבָּה,
 שְׁנֵאֲמַר (איוב כ כב) 'בְּמַלְאוֹת סִפְקוֹ יֵצֵר לוֹ', כְּלוֹמַר, כְּשִׁימְלֵא אָדָם
 אֵת כָּל רִצּוֹנוֹ בְּעוֹנוֹת, אִז תְּבוּא עֵלְיוֹ הַצָּרָה. וְאִף כַּאֲן יִתְכַן שְׁבַחֲטָא
 זֶה שֶׁל לְרִצּוֹן הֶרַע הִתְמַלְאָה סָאָתָם, וְאִין רַאיהּ מִהֲפֹסֵק שְׁחָטָא לְשׁוֹן
 הֶרַע חֲמוּר יוֹתֵר מִשְׁאֵר פְּחָטָאִים. מתרצת הגמרא: אָמַר רִישׁ לְקִישׁ,
 יֵשׁ לְלַמּוּד זֹאת מִכֵּךְ דְאַמַּר קְרָא, (במדבר יד כב) 'וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר
 פְּעָמִים', וְלְשׁוֹן זֶה מִיוֹתֵר וְבֵא לְלַמֵּד שֶׁעַל חֹטֵא זֶה לְבַדּוֹ נִתְחַתֵּם גֹּזֵר
 דִּין, וְלֹא מִשׁוּם צִירוּפָם שֶׁל חֲטָאִים אַחֲרֵים.
 הַגְּמָרָא מְבִיאָה בְּרִייתָא בְּעֵינֵין חוֹמֵר עוֹן לְשׁוֹן הֶרַע: תְּנִינָא, אָמַר רַבִּי
 אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא, בּוֹא וּרְאֵה כְּמָה גְּדוֹל כַּף שֶׁל עוֹן לְשׁוֹן הֶרַע,
 מְנַלָּן - וּמִנֵּין יֵשׁ לְלַמּוּד זֹאת, מְפָרְזִילִים שֶׁשֶּׁלַח מִשָּׁה רַבִּינוּ וְאִמְרוּ
 לְשׁוֹן הֶרַע עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנִעְנְשׂוּ. וְכֵךְ יֵשׁ לְלַמּוּד, וְמָה הַמוֹצִיא
 שֵׁם רַע עַל עֲצִים וְאֲבָנִים, כְּמִרְגָלִים שֶׁאִמְרוּ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שִׁישׁ
 בַּה עֲרִים וְדַלַת וּבְצוּרֹת בְּשֵׁמֹם (דברים א כח) וְשֵׁהִיא אֶרֶץ אֲכָלַת
 יוֹשְׁבֵיהָ' (במדבר יג לב). כִּךְ הוּא עוֹנֵשׁ, שְׁמַתוֹ בְּמַגִּיפָה (שם יד לו),
 הַמוֹצִיא שֵׁם רַע עַל הַבְּרִיָה, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה שְׁעוֹנָשׁוֹ גְּדוֹל.
 מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: מָמָא - מִנֵּין שְׁעוֹנֵשׁ שֶׁל הַמְּרַגְלִים הִיָּה מַחְמַת
 שְׁדִיבְרוּ לְשׁוֹן הֶרַע עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִיָּינוּ עַל עֲצִים וְאֲבָנִים, דְּלִמָּא
 - שְׁמָא עוֹנֵשׁ הִיָּה מִשׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא בְּרַ פְּפָא, דְאַמַּר רַבִּי חֲנִינָא
 בְּרַ פְּפָא, דְכָר גְּדוֹל דְּבָרוֹ מְרַגְלִים כְּאוֹתָהּ שְׁעָה שְׁהוֹצִיאָה אֵת דִּיבַת
 אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דְּבַתִּיב (שם יג לא) 'וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא
 נוֹכַח לְעֵלּוֹת אֶל הָעָם כִּי חֹזֵק הוּא מְמַנּוֹ, וְחִיבַת 'מִמְנּוּ יִכּוּלָה
 לְהַתְּפֵרשׁ בְּשֵׁנֵי פָנָיִם, אֵל תִּיקְרִי - אֵל תְּפֵרשׁ / כִּי חֹזֵק הוּא מְמַנּוֹ' -
 מֵאִיתְנוּ, כְּלוֹמַר שֶׁהַכְּנַעֲנִים חֹזְקִים מֵעַם יִשְׂרָאֵל, אֵלָּא / כִּי חֹזֵק הוּא
 מְמַנּוֹ, בְּלִשׁוֹן שְׁמַדְבָּרִים עַל מִישְׁהוֹ נִסְתֵּר, וְכוּוֹנְתָם הִיָּתַה עַל הַקְּדוּשׁ
 בְּרוּךְ הוּא, בְּכִיבּוֹל כְּעַל הַפִּת עֲצֻמוֹ אִין יְכוּל לְהוֹצִיא כְּלִיו מִשְׁבֵּם,
 כְּלוֹמַר אֲפִילוֹ אִם הַקְּב"ה הִיָּה מִפְקִיד שֵׁם כְּלִים, לֹא הִיָּה כְּבוֹדוֹ
 לְהוֹצִיאֵם מִשָּׁם. וְאִם כֵּן נִמְצָא שְׁחָטָא הַמְּרַגְלִים הִיָּה חֲמוּר יוֹתֵר
 מִסַּתֵּם לְשׁוֹן הֶרַע, שְׁהִרִי כְּפֵרוּ בַּהֲקֵב"ה. מתרצת הגמרא: אֵלָּא אָמַר
 רַבָּה אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, אָמַר קְרָא (שם יד לו) 'וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצֵאֵי
 דְּבַת הָאֶרֶץ רַעָה בְּמַגִּפָה לְפָנֵי ה', הִרִי שְׁפִירֵשׁ הַפִּסּוּק שְׁעוֹנֵשׁ הִיָּה
 עַל דְּבַת הָאֶרֶץ שְׁהוֹצִיאָה, וְלֹא עַל שְׁכַפְרוּ בַּהֲקֵב"ה.
 הַגְּמָרָא מְבִאֵרֵת עֵתָה אֵת הַפִּסּוּק שְׁהוֹבָא בְּמִשְׁנָה וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר
 פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: תְּנִינָא בְּרִייתָא, אָמַר רַבִּי הִנּוּדָה, עֶשֶׂר
 נְסִיווֹת נִיֶּסוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהִתְפַּקּוּ בְּכוּחוֹ וְלֹא
 בְּטַחוּ בו, אֵלָּא נִיסוּ אוֹתוֹ אִם יוֹשִׁיעֵם, שְׁנֵיבֵם פִּיִּם, וְשִׁנֵּיבֵם בְּמִיָּם, שְׁנֵיבֵם
 בְּמִן, שְׁנֵיבֵם בְּשִׁלּוֹ, אַחַת כְּעַגְלָה וְאַחַת כְּמַדְבַּר פְּאָרִין.
 מְבִאֵרֵת הַגְּמָרָא אֵת פְּרִטֵי הַנְּסִיווֹת: 'שְׁנֵיבֵם בְּמִיָּם', וְהִיָּינוּ בֵּים סוּף,
 אַחַת בְּרִידָה - קוֹדֵם שְׁנִקְרַע לָהֶם הַיָּם וַיִּירָדוּ לְתוֹכוֹ, וְאַחַת בְּעֵלְיָה
 - לְאַחַר שְׁנִקְרַע לָהֶם הַיָּם וְעִבְרוּ בוּ וּבִאוּ לְעֵלוֹת מִמְנּוּ. בְּרִידָה,
 דְּבַתִּיב (שמות יד יא) 'וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וַהֲמָה מְצָרִים
 נִסְעוּ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מֵאֵד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה', וַיֹּאמְרוּ אֵל מִשָּׁה

אם נאמר שאין האונס משלם בושת ופגם, אזי אילו באו עליה שנים,
 אחד בא עליה שלא בדרך, ולאחריו בא עליה אחד בדרך, באונס או בפיתוי,
 והוא חייב בקנס, ואמרו ויתמדה האנשים, כיצד
 יתכן שגם אם בעל נערה פגומה שנבעלה כבר ובשתה מועטה,
 משלם חמשים סלעים, וגם אם בעל נערה שלמה שלא נבעלה
 מעולם ובשתה מרובה, משלם חמשים סלעים, אלא על כרחך
 שמשלם גם תשלומי בושת, ובהם יש חילוק בין פגומה לשלימה,
 שמשלם לכל אחת כפי בושתה.
 אביי שב דוחה: אמר ליה אבבי, אי הכי, גבי שור שהמית עבד נמי,
 ואמרו האנשים, היתכן שגם כשהרג עבד בריא כשהיה משלם
 שלשים סלעים, וגם כשהרג עבד מוכה שהיו פגום ושוה מעט
 משלם שלשים סלעים, ומכל מקום לא חילקה תורה בתשלומיהם,
 אף כאן אפשר שלא חילקה התורה בין נערה פגומה לנערה שלימה.
 אביי מתרץ באופן אחר: אלא אמר אבבי, בושת ופגם נלמדים ממה
 שאמר קרא לגבי אונס (דברים כב כט) 'ונתן האיש השוכב עמה לאבי
 הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר עינה', הוצרך
 הפסוק לפרש שהחמשים כסף הוא בעבור שעינה אותה בבעילתה,
 מכלל דאיכא - משמע שיש גם בושת ופגם, שחיובם אינו משום
 עיני, אלא על מה שבייש ועל מה שפגם.
 רבא מתרץ בעוד אומר: רבא אמר, בושת ופגם נלמדים ממה דאמר
 קרא (שם) 'ונתן האיש השוכב עמה וגו' לאבי הנערה חמשים כסף,
 והיה אפשר לכתוב ונתן לאבי הנערה חמשים כסף, משמע מתיבות
 'האיש השוכב עמה', שרק על הנאת שכיבה קנסתו התורה חמשים
 כסף, מכלל - ומשמע דאיכא מילתא אחריתי - שיש עוד חיובים
 שאינם עבור הנאת השכיבה, ומאי ניהו - ואילו הם, תשלומי בושת
 ופגם.

משנה

אדם הנושא נערה, וטוען שלא מצא לה בתולים לפי שזינתה תחתיו
 בעת שהייתה מאורסת לו, והתברר שהיה שקר בפיו, קנסה אותו
 התורה שישלם לאבי הנערה מאה סלעים, וכן אסור לו לגרשה לא
 ימיו, שנאמר (דברים כב יג-יט) 'כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה,
 ושם לה עלילת דברים והוציא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת
 לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים וגו', ולקחו וקני העיר
 ההוא את האיש ויסרו אותו, וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה
 פי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא יוכל
 לשלחה כל ימיו.
 משנתנו מביאה דין נוסף שיש בו אפשרות לקולא ולחומרא: יש
 במוציא שם רע צד להקל וצד להחמיר. ביצד, אחד שהוציא - בין
 שהוציא שם רע על גדולה שבכהונה, ובין שהוציא שם רע על
 קטנה במעלה שבשיראל, נותן מאה סלע, שלא חילקה התורה
 במעלת היחוס של האשה, אלא קנסה תמיד את המוציא שם רע
 במאה סלעים. מוסיפה המשנה ואומרת: נמצא שהאומר דבר רע
 בפיו, כמו אדם זה שאמר שלא מצא בתולים לאשתו, חמור מן
 העושה מעשה - מהאונס נערה בתולה, שהמוציא שם רע נקנס
 במאה סלעים, ואילו האונס אינו חייב אלא חמשים סלעים. ומוכיחה
 זאת המשנה: שכן מצוינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר
 שלא להכנס לארץ ישראל, אלא על לשון הרע שאמרו עליה,
 שנאמר, בענין חטא המרגלים שנענשו ישראל שלא להכנס לארץ
 ישראל (במדבר יד כב) 'וינסו אותי זה עשר פעמים וגו' ולא שמעו
 בקולי, ומשמע שלא נחתם דינם אלא משום חטא זה.

גמרא

שנינו במשנה: 'נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה'. מקשה
 הגמרא: ממאי - מנין שהאומר בפיו חמור, דלמא - שמא חומרת
 עונשו של המוציא שם רע אינה מחמת הלשון הרע בלבד, אלא
 משום דקא גרים לה קמלא - שעל ידי הלשון הרע היה עשוי לגרום
 לה מיתה, שהרי אם היו מקבלים את דבריו, שזינתה בעודה מאורסת

המשך ביאור למס' ערכין ליום שבת קודש עמ' א

1 הַמְבִלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר, הָרִי שְׁלֹא
 2 הָאֲמִינוּ בַּה' שִׁיעִילֵם מִיַּד מִצְרַיִם. וּבַעֲלִייהָ גַם כֵּן נִיסוּ אֶת ה', בְּדֶרֶב
 3 הוֹנָא, דְּאָמַר רַב הוֹנָא, יִשְׂרָאֵל שְׂבָאוֹתוֹ תְּדוּר, מִקְמַנִּי אֲמַנָּה הָיוּ
 4 – אֲמוֹנַתְם בַּה' הִיתָה קִטְנָה, וְהָרְאִיָּה לְכַךְ, בְּדֶרֶבָּה בְּרַ מְרִי, דְּאָמַר
 5 רַבָּה בְּרַ מְרִי, מָאֵי דְבְּתִיב – מַה פִּירוּשׁ הַפְּסוּק (תְּהִלִּים קו ז–ח)
 6 'אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׁכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת רַב חֲסָדֶיךָ
 7 וַיֹּמְרוּ עַל יַם בְּיַם סוּף, וַיִּזְשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ, וּפְסוּק זֶה מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ
 8 יִשְׂרָאֵל מְמַרְיִם [–מֹורָדִים] בְּאוֹתָהּ שְׁעָה וְאוֹמְרִים, בְּשֵׁם שְׂאֲנוּ
 9 עוֹלָיִם מִיַּם סוּף מְצַד זֶה שֶׁל הַיָּם, בְּךָ מְצַרִּים עוֹלָיִם מְצַד אֲחֵר. וְאִף
 10 שֶׁאֲמַר לְהֵם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (שְׁמוֹת יד יג) 'כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת
 11 מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסִּיפוּ לְרִאֲתֶם עוֹד עַד עוֹלָם, לֹא הָאֲמִינוּ בּוֹ. אָמַר
 12 לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשֶׁר שֶׁל יָם, פְּלוּט אוֹתָם [–אֶת הַמִּצְרַיִיִם]
 13 לְיִבְשָׁה, כְּדִי שִׁירָאוּ יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹתוֹ. אָמַר לְפָנָיו שֶׁר שֶׁל יָם, רַבּוֹנוֹ שֶׁל
 14 עוֹלָם, בְּלוֹם יֵשׁ עֶבֶד שְׁנוֹתָן לוֹ רַבּוֹ מִתְּנָה וְחֹזֵר וְנוֹטְלָה הֵימָנוּ,
 15 וְכִינן שְׁנַתֵּת לִי אֶת הַמִּצְרַיִיִם לְהִיּוֹת מֵאֵכֶל לְדוֹגִים, אֵל תִּתְּלֵם מִמֶּנִּי.
 16 אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי נֹחֵתִן לְךָ בְּנֵי אָדָם אַחֲרַיִם בְּשִׁיעוֹר שֶׁל
 17 אֶחָד וּמְחַצָּה שְׂבָהָם, כְּלוֹמַר כְּפוֹל אֶחָד וְחֲצִי מִשִּׁיעוֹר הַמִּצְרַיִיִם
 18 שֶׁתְּפֹלוֹת עֲתָה מֵהֵימָּן. אָמַר לְפָנָיו שֶׁר שֶׁל יָם, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּלוֹם

19 יֵשׁ עֶבֶד שְׂתוֹבֵעַ אֶת רַבּוֹ, וְהָרִי אֵין זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְלֹא אוֹכֵל לְבַקֵּשׁ
 20 זֹאת. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, נַחֵל קִישׁוֹן יִהְיֶה עָרֵב בְּדַבְּרִי. מִיַּד
 21 פְּלִטָּן הֵימָּן לְיִבְשָׁה, דְּבְּתִיב (שֵׁם יד ל) 'וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת
 22 עַל וְגו' שְׁפַת הָיִם. וּפְרַע לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּזִמְנֵי דְבוּרָה הַנְּבִיאָה
 23 וּבְרַק בֵּן אֲבִינוּעַם, שְׁנִלְחָמוּ בְּסִיסְרָא שֶׁר צַבָּא כְּנַעַן, וְהָיוּ לוֹ תִשַׁע
 24 מֵאוֹת רַכְבֵּי בְּרוֹזל (שׁוֹפְטִים ד יג), שְׁהֵם כְּפוֹל אֶחָד וּמְחַצָּה מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת
 25 רַכְבֵּיו שֶׁל פְּרַעָה, וְכֵל אוֹתָם תִּשַׁע מֵאוֹת רַכְבֵּי בְּרוֹזל שֶׁל סִיסְרָא גְרַפְּם
 26 נַחֵל קִישׁוֹן וְהִשְׁלִיכֵם לַיָּם, שְׁנֵאֲמַר (שׁוֹפְטִים ה כֵּא) 'נַחֵל קִישׁוֹן גְּרַפְּם'.
 27 מִמְּשִׁיכָה הַגְּמֵרָא וּמִבְּאֵרֵת אֶת הַנְּסִיוֹנוֹת: 'שְׁנַיִם בְּמִיָּם', וְהִינֵנוּ בְּמִרְהָ
 28 וּבְרַפְּיָדִים. בְּמִרְהָ נִיסוּ אֶת ה', דְּבְּתִיב (שְׁמוֹת טו כג) 'וַיִּבְאֹו מִרְהָ
 29 וְלֹא יָכִלוּ לְשַׁתֵּת מִיָּם מִמֶּרְהָ בֵּי מְרִיָּם הֵם, וּבְתִיב בְּפִסּוּק שֶׁאֲחֲרָיו
 30 'וַיִּלֵּן] [וַיִּלְנֹו] הָעָם עַל מִשָּׁה', הָרִי שֶׁלֹּא הָאֲמִינוּ בַּה' שִׁסְפַק לְהֵם
 31 אֶת צְרַכֵּיהֶם, וְהִתְלוּנְנוּ עַל מִשָּׁה. בְּרַפְּיָדִים נִיסוּ אֶת ה', דְּבְּתִיב (שֵׁם
 32 יז א) 'וַיִּחַנּוּ בְּרַפְּיָדִים וְאֵין מִיָּם לְשַׁתֵּת הָעָם, וּבְתִיב בְּפִסּוּק שֶׁאֲחֲרָיו
 33 (שֵׁם יז ב) 'וַיִּרְבֵּב הָעָם עִם מִשָּׁה וַיֹּאמְרוּ תָּנוּ לָנוּ מִיָּם וְנִשְׁתָּה וַיֹּאמַר
 34 לְהֵם מִשָּׁה מִדֵּה תְּרִיבוּן עִמָּדֵי מִדֵּה תִנְסוּן אֶת ה'".
 35 מִמְּשִׁיכָה הַגְּמֵרָא וּמִבְּאֵרֵת: 'שְׁנַיִם בְּמִיָּם, דְּבְּתִיב

תורתו של מוציא שם רע, שמחמת שדיבר לשון הרע והוציא שם
 רע על הבריות, לקה בצרעת.
 ואמר ריש לקיש, מאי דכתיב (קהלת יא) 'אם ישך הנחש בלוא
 לחש ואין יתרון לבעל הלשון, לעתיד לבא מתקצצות כל החיות
 וקצצות אצל נחש, ואומרות לו, ארי דורס ואוכל, ואב מורק
 ואוכל, ויש להם הנאה, ואילו אתה, מה הנאה יש לך במה שאתה
 מכיש את הבריות וממית אותם, והרי אינך אוכל את בשרם. אומר
 להם הנחש, וכי מה יתרון – מה תועלת יש לבעל הלשון – לאדם
 המדבר לשון הרע, והרי גם הוא אינו נהנה בכך שהוא מטיל דופי
 בבריות.
 ואמר ריש לקיש, כל המספר לשון הרע, מגדיל עונות עד לשמים,
 שנאמר (תהלים עג ט) 'שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך פאריץ'.
 אמר רב חסדא, אמר מר עוקבא, כל המספר לשון הרע ראוי
 לסקלו באבן, כתיב הקא, לגבי המספר לשון הרע (תהלים קא ד)
 'אותו אצמית', וכפי שהתבאר לעיל, פסוק זה עוסק במדבר לשון
 הרע. וכתיב התם, במגילת איכה (ג ג) 'צמתו כבוד חיי וידי אבן
 בי', והיינו שאותו שמצמיתים אותו, והוא המספר לשון הרע, ראוי
 לידות [להשלך] בו אבנים.
 ואמר רב חסדא, אמר מר עוקבא, כל המספר לשון הרע, אמר
 הקדוש ברוך הוא עליו, אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שנאמר
 (תהלים קא ד) 'מלשני כפתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב
 לבב אתו לא אוכל, אל תיקרי אותו לא אוכל, אלא אותו לא
 אוכל', שאין הקדוש ברוך הוא יכול לדור איתו בעולם. מביאה
 הגמרא לשון אחרת בדרשת פסוק זה: ואיבא דמתני לה – ויש
 ששונים מימרא זו על נפי הרוח – בעלי גאווה, שהרי באותו פסוק
 נאמר 'גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל, וגבה עינים היינו בעל
 גאווה שענינו רמות, ועליו אומר הקדוש ברוך הוא שאינו יכול לדור
 איתו בעולם.
 אמר רב חסדא, אמר מר עוקבא, כל המספר לשון הרע, אומר
 הקדוש ברוך הוא [לשך של] גיהנם, אני עליו מלמעלה, ואתה
 עליו מלמטה, נדוננו – נדון אותו ביחד, להענישו, שנאמר (שם קב
 ד) 'חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים, אין חין האמור בפסוק
 אלא לשון הרע, שנאמר (ירמיה ט ז) חין שחוט לשונם מרמה דבר
 בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו, ואין 'גבור' האמור
 בפסוק אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (ישעיה מב יג) 'ה' כגבור
 יצא, ויגחלי רתמים' היינו גיהנם.
 אמר רבי תמא ברבי תינא, מה תקנתו של מספרי לשון הרע, אם
 תלמיד חכם הוא, יעסוק בתורה, שנאמר (משלי טו ד) 'מרפא לשון
 עץ חיים, ואין לשון אלא לשון הרע, שנאמר 'חין שחוט לשונם
 מרמה דבר, ואין 'עץ חיים' אלא תורה, שנאמר (שם ג יח) 'עץ
 חיים היא למחויקים בה, הרי שלימוד תורה הוא המרפא ללשון
 הרע. ואם עם הארץ הוא, ישפיל את דעתו, ולא יתגאה, שנאמר
 בהמשך אותו פסוק 'מרפא לשון עץ חיים וסלף פה שבר ברוח',
 כלומר, מי שסילף והטעה את לשונו בכך שהוא מדבר לשון הרע,
 וחסף לסלקה שלא תהא בו עוד, ישבור את רוחו. רבי אחא ברבי
 תינא חולק ואומר, אם כבר סיפר האדם לשון הרע, אין לו תקנה,
 שכבר ברתו דוד ברוח הקדוש, שנאמר בתהלים (יב ד) 'יברת ה'
 כל שפתי חלקות לשון מדברת גללות, ולא יתוקן בכך שיעסוק
 בתורה או ישפיל את דעתו. אלא כך יש לדרוש, מה תקנתו של אדם
 שלא יבא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה,
 ואם עם הארץ הוא ישפיל את דעתו, שנאמר 'מרפא לשון עץ חיים
 וסלף פה שבר ברוח'.
 תנא דבי רבי ישמעאל – שנו ברייתא זו בבית מדרשו של רבי
 ישמעאל, כל המספר לשון הרע, מגדיל עונות – גורם לעונות
 גדולים כנגד שלש עבירות חמורות, שהן עבודת בוכבים וגיילוי
 עריות ושפיכות דמים. ויש ללמוד זאת מהפסוקים, כתיב הקא לגבי
 לשון הרע (תהלים שם) 'לשון מדברת גללות, וכתיב בעבודת
 בוכבים, כשחטאו ישראל בעגל אמר משה רבינו לפני הקדוש ברוך

שומר משה רבינו לישראל אל תצאו ללקוט את המן בשבת,
 שנאמר (שמות טז כה) 'ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה'
 היום לא תמצאוהו בשדה, ולא שמעו בקולו ויצאו, שנאמר (שם טז
 כז) 'וידי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו. וכן אמר להם
 משה רבינו אל תותירו מהמן, שנאמר (שם טז יט) 'ויאמר משה
 אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר, ולא שמעו בקולו, שנאמר בפסוק
 הבא 'ילא שמעו אל משה ויזתירו אגשים ממנו עד בקר ויזם תולעים
 ויבאש ויקצף עליהם משה'.
 ומשיכה הגמרא ומבארת: 'שנים בשליו, [בשליו] ראשון ובשליו
 שני – בשתי פעמים שותן להם ה' את השליו. בשליו ראשון – קודם
 שניתן להם השליו בפעם הראשונה, שנאמר (שם טז ג) 'ויאמרו
 אלהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על
 סיר הפשר באכלנו להם לשבע פי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה
 להמית את כל הקהל הזה ברעב, ואז הוריד להם ה' את המן, ויחד
 עמו היה עולה השליו, שנאמר (שם טז ג) 'וידי בערב ותעל השליו
 ותכס את המזנה ובבקר היתה שכת השל קבי למחנה. ובשליו
 שני – קודם שירד השליו בפעם השניה, שאף שהיה להם שליו התאוו
 שיהיה להם יותר בשר, שנאמר (במדבר יא ד) 'והאספסוף אשר
 בקרבם התאוו תאווה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו
 בשר. ואז נתן להם ה' את השליו בפעם השניה, שנאמר (שם יא לא)
 'ירוח נסע מאת ה' ויגו שלים מן הים וישש על המחנה'.
 ומשיכה הגמרא ומבארת: 'בעגל' כדאיתיה – כמפורש בפסוקים,
 שכשעלה משה להוריד את לוחות הברית היה נראה לישראל שהוא
 מאחר מלבוא, ועשו את העגל ואמרו 'אלה אלהיך ישראל אשר
 העלוך מארץ מצרים' (שמות לב ד). 'במדבר פארץ' כדאיתיה –
 כמפורש בפסוקים, שכאשר חזרו המרגלים מארץ ישראל הוציאו את
 דיבת הארץ רעה, ובכו עמדם גם בני ישראל ולא רצו לעלות לארץ,
 ואמר ה' עליהם 'וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי' (במדבר
 יד כב).
 הגמרא מביאה כמה דרשות בענין חומר עון לשון הרע: אמר רבי
 יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא, מאי דכתיב – מה הוא פירוש
 הפסוק (תהלים קב ג) 'מה יתן לך ומה יסוף לך לשון רמיה', כך
 אמר לו הקדוש ברוך הוא ללשון, כל אבריו של האדם וקופים –
 עומדים, ואילו אתה מוטל – שוכב בתוך הפה, וכל אבריו של אדם
 נראים מבחוץ, ואתה מכפנים, ולא עוד, אלא שהקפתי לך שתי
 חומות לשמירה, שלא יהיה הדיבור קל, חומה אחת של עצם, הן
 השניים המקיפות את הלשון, וחומה אחת של בשר, הן השפתים,
 ואם כן מה יתן לך הקדוש ברוך הוא ומה יוסוף לך, לשון רמיה –
 עוד שמירה שלא תספרי לשון הרע.
 אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא, כל המספר לשון הרע,
 הרי הוא כאילו כפר בעיקר – בקדוש ברוך הוא, שנאמר (שם יב ד)
 'אשר אמרו ללשונם נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו, והיינו
 שאותם המגבירים את לשונם ושפתם לדבר לשון הרע, כאילו
 אומרים 'מי אדון לנו, שאין הקדוש ברוך הוא אדון עליהם. ועוד
 אמר רבי יוסי בן זמרא, כל המספר לשון הרע, עונשו הוא שנגעים
 באים עליו, שנאמר (שם קא ד) 'מלשני כפתר רעהו אותו אצמית',
 והיינו שהאומר לשון הרע על רעהו בסתר, עונשו הוא שיצמיחו
 אותו. והביאור של הצמחה הוא כמו דכתיב התם, לגבי מכירת בית
 בעיר מוקפת חומה (ויקרא כה ל) 'וקם הבית אשר בעיר אשר לא
 חמה לצמיתת לקנה אתו לזרותי לא יצא בבל, ואת התיבה
 לצמיתות' מתרגמינן – תיגרם אונקלוס 'לחלוטין, ותנן במשנה
 (מגילה ה) 'אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה
 ופריעה' (ה) פירוש מצורע טמא קרוי 'מוחלט', שהוא התרגום של
 הצמחה, והוא פירוש הפסוק שהאומר לשון הרע 'אותו אצמית',
 שיהיה מצורע טמא.
 הגמרא מביאה מקור נוסף לכך שהמדבר לשון הרע נגעים באים
 עליו: אמר ריש לקיש, מאי דכתיב – מה יש לדרוש מהפסוק (ויקרא
 יד ב) 'ואת תהיה תורת המצורע, הרי זה כאילו נאמר ואת תהיה

19 יש עבד שתזכע את רבו, והרי אין זו דרך ארץ, ולא אוכל לבקש
 20 זאת. אמר לו הקדוש ברוך הוא, נחל קישון יהיה ערב בדבר. מיד
 21 פלמן הים ליבשה, דכתיב (שם יד ל) 'וירא ישראל את מצרים מת
 22 על וגו' שפת הים'. ופרע לו הקדוש ברוך הוא בזמן דבורה הנביאה
 23 וברק בן אבינועם, שנלחמו בסיסרא שר צבא כנען, והיו לו תשע
 24 מאות רכב ברזל (שופטים ד יג). שהם כפול אחד ומחצה משש מאות
 25 רכביו של פרעה, וכל אותם תשע מאות רכבי ברזל של סיסרא גרפם
 26 נחל קישון והשליכם לים, שנאמר (שופטים ה כא) 'נחל קישון גרפם'.
 27 ממשיכה הגמרא ומבארת את הנסיונות: 'שנים במים', והיינו במרה
 28 ובכפידים. במרה ניסו את ה', דכתיב (שמות טו כג) 'ויבאו מרתה
 29 ולא יכלו לשתת מים ממרה פי מרים הם', ודכתיב בפסוק שאחריו
 30 (וילין) 'ויילנו העם על משה', הרי שלא האמינו בה' שיספק להם
 31 את צרכיהם, והתלוננו על משה. בכפידים ניסו את ה', דכתיב (שם
 32 ז א) 'ויחננו בכפידים ואין מים לשתת העם', ודכתיב בפסוק שאחריו
 33 (שם ז ב) 'וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר
 34 להם משה מה תריבון עמדי מזה תנסון את ה'.
 35 ממשיכה הגמרא ומבארת: 'שנים במין', דכתיב

38 בא הפסוק להשמיענו בכך שדימה לשון הרע לחץ, דקמיל פחין –
 39 שהיא הורגת את אותו שמדברים עליו כחץ ההורג את האדם.
 40 ממשיכה הגמרא ומבארת: וכן מאחר דכתיב גם הפסוק 'חץ שחוט
 41 לשונם', ויודעים אנו גם שלשון הרע פוגעת במי שנמצא במרחק
 42 גדול, וגם שהורגת כחץ, אם כן הפסוק 'מות ותיים פיד לשון' למה
 43 לי – מה הוא בא ללמדנו. משיבה הגמרא: פסוק זה נצרך לכדרכא,
 44 דאמר רבא, דבעי חיי בלישניה – הרוצה חיים, ישיגם בלשונו על
 45 ידי שיעסוק בתורה, ודבעי מית בלישניה – והרוצה מיתה, ישיגה
 46 בלשונו על ידי שיעסוק בדברי שטות ובללה.
 47 הגמרא מבררת עתה איזה דיבור נחשב לשון הרע'. מבררת הגמרא:
 48 היכי דמי לישנא בישא – איזה דיבור של גנאי נחשב כלשון הרע,
 49 ואסור לאומרו. מבארת הגמרא: (רבא אמר) 'בגון פלוגי
 50 דאמר איבא נורא בי פלוגיא' – תמיד דולקת אש בבית פלוני,
 51 שמשמע שעשיר הוא ובכל עשה מצויה אש בביתו לבשל תבשילים.
 52 מקשה הגמרא: אמר ליה אבי לרבה, מאי קא עבדי – מה עשה
 53 בכך אותו אדם, ומדוע נחשב הדבר לשון הרע, והרי פלוגי מילתא
 54 בעלמא הוא – אין זה אלא גילוי הדבר, שכן אינו אומר כך בדרך
 55 לשון הרע, אלא מגלה לאותם המבקשים אש שילכו לבית פלוני.
 56 מתרצת הגמרא: אלא מדובר באופן דמפיק בלישנא בישא –
 57 שמוציא את הדברים מפיו בדרך של אמירת לשון הרע, דאמר,
 58 היבא משתבח נורא – וכי היכן ניתן למצוא אש תמיד, אלא בי
 59 פלוגיא – אלא בביתו של אדם פלוני, [דאיבא בשרא וכו'...] – שיש
 60 שם תמיד תבשילי בשר ודגים, ואינו מהנה מהם לאחרים, כשכאומר
 61 הדברים בלשון זו משמע גנות על אותו פלוני.
 62 הגמרא מביאה אופן שאין איסור לשון הרע: אמר רבה, כל מילתא
 63 דמיתאמרא באפי מרה – כל דבר שנאמר בפני האדם שעליו
 64 מדובר, לית פה משום לישנא בישא – אין בו איסור לשון הרע.
 65 מקשה הגמרא: אמר ליה [אביי], כל שכן שיש בזה איסור, שהרי
 66 יש כאן גם חוצפא, שמעיו פניו לומר דבר גנאי על חברו בפניו, וגם
 67 משום לישנא בישא, שהרי אמר עליו דבר גנאי. מתרצת הגמרא:
 68 אמר ליה רבה לאביי, אלא ברבי יוסי סבידא לי – אני סובר כרבי
 69 יוסי, דאמר רבי יוסי, מימי לא אמרתי דבר על אדם, והורתי
 70 לאחורי לבדוק אם אותו אדם נמצא שם ושומע את הדברים, כיון
 71 שכל דבר שאמרתי על אדם, הייתי אומר אף בפניו.
 72 הגמרא מביאה דין נוסף בהלכות לשון הרע:
 73 אמר

1 המגלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר, הרי שלא
 2 האמינו בה' שיצילם מיד מצרים. ופעלייה גם כן ניסו את ה', בדרך
 3 הונא, דאמר רב הונא, ישראל שבאותו הדור, מקטני אמנה היו
 4 – אמונתם בה' היתה קטנה, והראיה לכך, בדרך בר מרי, דאמר
 5 רבה בר מרי, מאי דכתיב – מה פירוש הפסוק (תהלים קז ט) –
 6 'אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא וזכרו את רב חסדיך
 7 וימרו על ים כים סוף, וישעם למען שמו', ופסוק זה מלמד שהיו
 8 ישראל ממרים – [מורדים] באותה שעה ואומרים, בשם שאנו
 9 עולים מים סוף מצד זה הים, כך מצרים עולים מצד אחר. ואף
 10 שאמר להם הקדוש ברוך הוא (שמות יד יג) 'כי אשר ראיתם את
 11 מצרים היום לא תסיפו לראתם עוד עד עולם', לא האמינו בו. אמר
 12 לו הקדוש ברוך הוא לשר של ים, פלוט אותם – [את המצריים]
 13 ליבשה, כדי שיראו ישראל שמתו. אמר לפניו שר של ים, רבוננו של
 14 עולם, כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטלה הימנו,
 15 וכיון שנתת לי את המצריים להיות מאכל לדגים, אל תתלם ממני.
 16 אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני נתן לך בני אדם אחרים בשיעור של
 17 אחד ומחצה שבהם, כלומר כפול אחד וחצי משיעור המצריים
 18 שתפלוט עתה מהים. אמר לפניו שר של ים, רבוננו של עולם, כלום

המשך ביאור למס' ערכין ליום שבת קודש עמ' ב

1 הוא (שמות לב לא) 'אנא חטא העם הזה חטאה גדלה'. ובגילוי
 2 עריות כתיב שאמר יוסף לאשת פוטיפר (בראשית לט ט) 'ואיך
 3 אנשה הרעה הגדלה הזאת'. וכן בשפיכות דמים כתיב שאמר קין
 4 לה' אחרי שהרג את הבל (בראשית ד יג) 'גדול עוני מנשא', הרי
 5 ששלשת העבירות החמורות הללו מכוננות בפסוק בלשון גדולה. וכן
 6 נאמר לגבי לשון הרע 'לשון מדברת גדולות'.
 7 שואלת הגמרא: הרי לגבי לשון הרע נאמר לשון 'גדולות', ומיעוט
 8 רבים שנים, ואם כן אימא תרתי – נאמר שחטא זה שקול רק כנגד
 9 שנים מהעבירות החמורות, ומנין שהוא שקול כנגד שלשתן. משיבה
 10 הגמרא: הי מינייהו מפקת – איזה מהשלש תוציא מהכלל, והרי
 11 בשלשתן נאמרה לשון 'גדולה', ואין סברא למעט אחת מהן, לכן
 12 אמרה הברייתא שלשון הרע שקול כנגד שלש עבירות החמורות.
 13 במערבא אמרי – בארץ ישראל היו אומרים, 'לשון תליתאי' – לשון
 14 שלישית, זו לשונו של הרכיל, שהיא שלישית בין אדם לחבירו לגלות
 15 לו סוד, קמיל תליתאי – לשון זו הורגת שלשה אנשים, הורג
 16 למספרו ולמקבלי ולאמרין עליו, לפי שמחמת הלשון הרע יתקוטט
 17 המקבל עם אותו שאמרו לו עליו לשון הרע, ויהרגו זה את זה, וגואלי
 18 הדם הורגים את הרכיל שאמר את הלשון הרע, שעל ידו באה
 19 ההריגה הזו.
 20 אמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב – מה פירוש הפסוק (משלי
 21 יח כא) 'מות ותיים פיד לשון', וכי יש יד ללשון. אלא בא הפסוק
 22 לומר לה', מה יד מיתתה – יכולה להמית, אף לשון מיתתה אי –
 23 ואם תאמר שהלשון והיד דומות לגמרי, ומה יד אינה מליתתה אלא
 24 את מי שעומד בקמוץ לה, עד מקום שאגרופו מגיע, אף לשון אינה
 25 מליתתה אלא את הנמצא בקמוץ לה. תלמוד לומר (ירמיה ט ז) 'חץ
 26 שחוט לשונם', וכמו שחץ הורג גם את הרחוק, אף לשון הרע יכולה
 27 להרוג את הרחוק ממנה. אי – ואם תרצה לומר, מה חץ הורג רק עד
 28 ארבעים וחמשים אמה, ולא יותר, אף לשון הרע אינה הורגת אלא
 29 עד ארבעים וחמשים אמה. תלמוד לומר (תהלים עג ט) 'שתו
 30 בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ', שאף אם המספר לשון הרע
 31 רחוק מאותו שמספר עליו כמרחק שמים מארץ, עדיין יכול הוא
 32 להזיקו.
 33 הגמרא מבארת עתה את הצורך ברשות שלשת הפסוקים הללו.
 34 שואלת הגמרא: וכן מאחר דכתיב 'שתו בשמים פיהם ולשונם
 35 תהלך בארץ', שמשמע שעל ידי לשון הרע אפשר להזיק אף מי
 36 שנמצא במרחק גדול, אם כן הפסוק 'חץ שחוט לשונם' למה לי –
 37 מה הוא מוסיף ללמדנו. משיבה הגמרא: הא קמשמע לן – דבר זה